

UNDERVISNINGSMATERIALE

Den politiske

KANDE STØBER

af Ludvig Holberg

FORFATTER

Ludvig Holberg

BEARBEJDELSE

Thor Bjørn Krebs

INSTRUKTION

Søren Iversen

SCENOGRAFI

Stine Martinsen

MEDVIRKENDE

Henrik Koefoed, Mette Horn

Søren Hauch-Fausbøll, Torben Zeller

Kristian Holm Joensen, Sofie Alhøj

Mathias Sprogø Fletting, Helle Dolleris

Jesper Riefensthal og Sonja Oppenhagen

folketeatret | nørregade
turne

INDHOLDSFORTEGNELSE

Kære underviser / 3

Handling / 4

Ludvig Holberg – liv og levned / 5

Historiske begivenheder i Holbergs levetid / 7

Danmark i 1700-tallet / 8

Holbergs indflydelse / 9

Holberg og komedierne / 10

Thor Bjørn Krebs om Den politiske kandestøber / 12

Oplevelse, analyse og diskussion / 14

KÆRE UNDERVISER

Da den daværende Kulturminister Brian Mikkelsen i 2004 offentliggjorde sin kulturkanon, kom det ikke som den største overraskelse, at Ludvig Holbergs navn var blandt de udvalgte. Holbergs litteratur er og har altid været en del af den danske kulturarv. Hvad han selv ville mene om at være blevet kåret som dansk 'kulturhelgen' er svært at sige. Men en ting er sikkert – han ville nok have trukket på smilebåndet – dels af genuin glæde over at få så ærefuld en anerkendelse inden for den kultur, som hele hans værk og virke satte alt ind på at styrke, men også fordi han så det som sin fornemste opgave at stille sig kritisk over for samfundet. For nok var Holberg komedieforfatter – og så meget andet – ikke mindst var han sin tids skarpeste samfundskritiker.

Dette skolemateriale henvender sig til 9. klasse samt de gymnasiale uddannelser. Materialet er et oplæg til at arbejde med Ludvig Holberg og hans komedier – i særdeleshed *Den politiske kandestøber*. Derudover indeholder materialet spørgsmål, der kan bruges til diskussion og analyse af forestillingen.

Rigtig god fornøjelse!

Folketeatret
2016/2017

HANDLING

Herman von Bremen er kandestøberen, der hellere vil være politiker. I stedet for at passe sit arbejde og sin familie, sidder han på kroen med en håndfuld ligsindede, der nok mener at vide, hvor skoen trykker.

Kandestøberen læser skam også aviser, så han er godt underrettet om indenrigs- og udenrigssager. Han er faktisk langt bedre egnet til at sidde med den politiske magt, end dem, der nu gør det. Hvis han selv skal sige det. Blandt byens småhandlende vinder han tilslutning til sine holdninger. Da det kommer den herskende magt for øre, at kandestøberen smeder politiske rænker, føler de sig truet og udnævner ham – på skrømt – til borgmester. Kandestøberen overdænges med politiske sager og vikles ind i et virvar af bortforklaringer, bilag og lokumsaftaler, der ikke holder vand i byretten.

Forfatter: Ludvig Holberg

Bearbejdelse: Thor Bjørn Krebs

Instruktion: Søren Iversen

Scenografi: Stine Martinsen

Herman von Bremen: Henrik Koefoed

Geske: Mette Horn

Collegium: Søren Hauch-Fausbøll

Collegium: Sonja Oppenhagen

Collegium: Torben Zeller

Collegium: Helle Dolleris

Heinrich: Kristian Holm Joensen

Engelke: Sofie Alhøj

Antonius: Mathias Sprogøe Fletting

Rådsmand: Jesper Riefensthal

LUDVIG HOLBERG

– liv og levned

Ludvig Holberg blev født i 1684 i Bergen, som dengang var en del af dobbeltmonarkiet Danmark-Norge. Frem til sin død den 28. januar 1754 skulle han gennem sit alsidige værk og virke slå sig fast som en af Danmarks største kulturpersonligheder.

Ludvig Holberg levede under enevælden, hvor Danmark var et standssamfund bestående af adelen, gejstligheden og borgerskabet. Bønderne var lavest i rangordenen og var underlagt de adelige godsejere. Det var et hierarkisk og rigtigt samfund funderet på absolutistiske og kongetro forestillinger. Kirkens magt var altoverskyggende og hang uløseligt sammen med kongemagten og kongen, som på den tid betragtedes som guds udvalgte. Folket satte derfor heller ikke spørgsmålstegn ved deres indplacering i rangordenen, deres skæbne var givet på forhånd – samfundsstrukturen var givet af gud og stod ikke til diskussion. Enevældens befolkningsmæssige differentieringer og manglende oplysning afspejles eklatant i Holbergs virke – hans forfatterskab udmærker sig blandt andet ved at skildre det samfund, som han selv var en del af samt opmærksom observatør af.

Ludvig Holberg kom til København i 1702 og allerede to år senere i 1704 aflagde han filosofisk og teologisk eksamen ved Københavns Universitet. Sideløbende med disse studier læste han på egen hånd jura, sprog og historie. Holberg vendte tidligt blikket mod fjernere himmelstrøg og opholdt sig således fra 1706-08 i Oxford. Her fik han øjnene op for den moderne videnskab og vendte hjem med fornyet inspiration. Hans første bog blev udgivet i 1711. Værket *Introduction til Europæiske Rigers Historie* var den første dansksprogede verdenshistorie og var et udtryk for Holbergs store historiske interesse. I 1714 fik Holberg sin første, men absolut ikke sidste, professorstilling. Denne var som ekstraordinær og ulønnet professor i filosofi – Holberg var bare 30 år gammel. I 1717 blev han udnævnt til ordinær (og lønnet) professor i et fag, der bestemt ikke huede hans fornuftsprægede gemyt, nemlig metafysik. I disse år foretog han også en række rejser til blandt andet Frankrig og Italien. I Frankrig stiftede han bekendtskab med den enevældige kultur og adelens levevis, som dannede præcedens for de modeluner, der var begyndt at florere i Danmark blandt adelsfolk¹.

I 1720 blev Ludvig Holberg udnævnt til professor i latin. Den stilling bestred han frem til 1730, hvor han tiltrådte sit professorat i historie. Ludvig Holbergs forfatterskab og universitetsembede har i udpræget grad været mærket af en stærk intern relation. Holbergs poetiske heltedigt *Peder Paars*, som på mange måder markerer startskuddet for hans populære forfatterskab, har direkte udspring i den antikke tradition. *Peder Paars* udkom i årene 1719-20 og er det 6249 verselinjer lange digt om Peder Paars, der stævner ud med sin besætning fra Kalundborg med kurs mod Århus i håbet om at gense sin fæstemø. Heldet er mildest talt ikke med dem og de forliser på Anholt, hvor de stifter bekendtskab med øens underfundige beboere. Da de endelig fortsætter rejsen mod Århus, falder styrmanden i søvn og de ender, stik mod planerne, på Skagen. Historien slutter, da de meget forhutlede og næsten nøgne begiver sig mod Århus.

Som nævnt var ideen til digtet hentet i det antikke epos (heltedigt), og metrikken fulgte de klassiske forskrifter. Holberg skrev dog sit digt på aleksandrinere² og ikke på de store romerske litteraters foretrukne metrum; heksameteret³. Inspirationen er uden tvivl hentet i antikkens heltelitteratur. Homers *Illiaden* og *Odyseen* er blandt de værker, som *Peder Paars* åbenlyst læner sig op ad. Men ikke blot er Holbergs historie om *Peder Paars* tematisk relateret til antikkens hovedværker, *Peder Paars* er også en satirisk kommentar til det antikke heltedigt, og Holbergs brug af aleksandrinere udmønter sig i en noget opstlyt form, som danner et nærmest komisk modsætningsforhold til indholdet om den klumsede søfarer. Historien om *Peder Paars* er karakteristisk for Ludvig Holbergs forfatterskab, idet historien vidner om en stor historisk litterær bevidsthed, en udpræget interesse for at afdække den danske folkesjæl (her ø-livet på Anholt) samt en unik evne til gennem spændingen mellem form og indhold at skabe et komisk univers. Denne evne kom tydeligst til udtryk i de komedier Holberg skrev i årene 1720-26.

¹ Historien om Jean de France – eller Hans Frandsen, der vender hjem fra en dannelsesrejse til Frankrig iført det sidste franske modeskrig og på forunderlig vis har mistet evnen til at tale sit eget modersmål, er en parodi på adelens ukritiske tilegnelse af mere eller mindre fjollede franske skikke og modeluner.

² Versemål, opkaldt efter det franske helteepos *Alexandre* fra 1100-tallet, bestående af 12-13 vekselvis trykstærke og tryksvage stavelser med cæsurs (ophold) efter 6. stavelse. Aleksandrinere var det dominerende versemål i fransk klassicisme og benyttedes både i tragedien og komedien.

³ Heksameteret består af seks takter (versefødder), nemlig fem daktyler og en trokæ. Heksameteret er oldtidens store episke vers, brugt af blandt andre Homer og Vergil.

LUDVIG HOLBERG – *liv og levned Fortsat*

Fra 1730 da Holberg tiltrådte professoratet i historie skred hans forfatterskab ind i den historiske fase. Holberg skrev frem til sin død i 1754 en række store historiske værker og hans berømmelse blev ganske hurtigt stor herhjemme, ikke mindst på grund af komedierne. Holberg forsøgte allerede fra starten at afsætte sine komedier til udlandet, og i Tyskland spillede man flittigt komedierne i årene 1742-43. Hans internationale anerkendelse kom med romanen *Niels Klim*⁴, som i løbet af få år blev oversat til ni sprog. Bogen var oprindeligt skrevet på latin og udkom første gang i Leipzig i 1741 – forfatteren var anonym. I historien følger man Niels Klim, som efter at være faldet i et hul foretager en underjordisk rejse, hvor han stifter bekendtskab med fremmede egne, skikke og normer til stor moro, skræk og fascination for den underjordisk rejsende Niels Klim.

I årene fra midten af 1730'erne og frem til 1745 erhvervede Holberg godserne Brorup ved Slagelse og Tersløsegaard ved Sorø, som han senere testamenterede til Sorø Akademi. I 1747 fik han titlen baron. Ludvig Holberg døde den 28. januar 1754 og ligger begravet i Klosterkirken i Sorø.

⁴ Den latinske titel var: Nicolai Klimii iter subterraneum

HISTORISKE BEGIVENHEDER I HOLBERGS LEVETID

- 1684** Ludvig Holberg født
- 1686** Store Bededag indføres
- 1687** Sir Isaac Newton udgiver Philosophiae Naturalis Principia Mathematica
- 1693** De sidste heksebrændinger foretages i Danmark
- 1699** Frederik IV (1671-1730) udråbes til konge
- 1700** Danmark går over til den gregorianske kalender
- 1702** Holberg immatrikuleret ved Københavns Universitet
- 1704** Teologisk og filosofisk eksamen
- 1705** Ophold i Kristiansand
- 1706** 2 1/2 års ophold i England
- 1709** Flytter ind på Borchs Kollegium
- 1711** Byldepesten hærger hele Danmark og dræber bl.a. en tredjedel af Københavns indbyggere
- 1713** Den franske oplysningsfilosof og forfatter Denis Diderot født
- 1714** Kongen udnævner Holberg til en ulønnet stilling som adjunctus philosophiæ

Holberg indleder to års ophold i Paris og Rom

- 1719** Holberg: Peder Paars
- 1720** Udnævnelse til professor i retorik ved Københavns Universitet
- 1721** Hans Egede grundlægger Godthåb
- 1724** Jens Schielderup Sneedorff født
- 1725** Et års rejse til Paris
- 1727** Sir Isaac Newton dør
- 1728** Storbrand i København ødelægger 1670 huse
Peter Frederik Suhm født
- 1730** Professor i historie og geografi
Christian VI (1699-1746) udråbes til konge
- 1733** Stavnsbåndet indføres
- 1734** Det andet guldhorn findes ved Gallehus, Tønder
- 1735** Et år som rektor for Københavns Universitet
- 1746** Frederik V (1723-1766) udråbes til konge
- 1748** Det Kongelige Teater åbner på Kongens Nytorv
- 1754** Ludvig Holberg død

DANMARK I 1700-TALLET

Den politiske kandestøber af Ludvig Holberg er fra 1722, hvor stykket blev opført på Grønnegade Teatret og efterfølgende trykt i 1723. 1700-tallet var enevældens storhedstid i Danmark. I løbet af 1700-tallet fandt et gigantisk lovgivningsarbejde sted, hvorved man centraliserede styringen af rigerne. Kongens riger og lande bestod i 1660 af Danmark, Norge, Færøerne, Island og Grønland. Hertil kom hertugdømmerne, dvs. Slesvig, hvor den danske konge både var hertug og konge, og Holsten, hvor han var hertug under den tyske kejser. I 1814 mistede Danmark Norge til Sverige og hermed endte mere end 450 års rigsfællesskab mellem Danmark og Norge. Hertugdømmerne ophørte efter krigen i 1864 (2. Slesvigske Krig). Færøerne og Grønland er den dag i dag dele af det danske rige. På grund af områdernes særlige nationale, historiske og geografiske forhold har de en udvidet grad af selvstyre.

Før enevældens indførelse i 1660 havde den valgte konge og det højadelige rigsråd i fællesskab haft den formelle beslutningskompetence i regeringsanliggender. Efter 1660 kunne kongerne gøre, som de ville – inden for det praktisk gennemførlige. Kongen var i princippet enevældig, men kongens rådgivere havde også indflydelse på styringen af riget.

Enevælden opdeles i den ældre enevælde fra 1660 til 1784 og den yngre enevælde fra 1784 til 1848. Enevælden er af eftertiden blevet betragtet i et negativt lys, men enevælden havde også et positivt program. Enevælden ønskede ud af kongens riger og lande med deres meget forskellige love og bestemmelser at skabe et enhedsrige i moderne forstand med ensartede regler.

Den ældre enevældes væsentligste indsats var etableringen af et bureaukratisk centralistisk styre, der omformede det gamle stændersystem⁵. Kongemagtens indflydelse steg til ukendte højder og faldt så brat igen, da den sindssyge Christian 7⁶. ikke var i stand til at udfylde sine funktioner som enevældig konge. Under den ældre enevælde blev også de første initiativer taget, der førte bort fra de gamle produktionsformer med landbrugets fæstevæsen og byerhvervenes lavssystem. Det var kort sagt den periode, hvor det moderne Danmark tog sin første spæde begyndelse.

Under den yngre enevælde oplevede Danmark store forandringer. De økonomiske tider var glimrende, og antal-

let af indbyggere blev fordoblet. Det gav anledning til betydelige reformer for alle samfundsgrupper. Enevælden cementerede sig med en effektiv centralregering og en velfungerende lokaladministration – så velfungerende, at man bibeholdt dens mønster også efter statsomvæltningen ved Grundlovens indførelse i 1849.

Den første enevældige konge var Frederik 3. (konge 1648/60-70). Frederik 3. førte et ganske personligt regimente med rentemesteren Christoffer Gabel. Frederik 3.s søn Christian 5. (konge 1670-99) var langt fra så interesseret i magten som faderen, men Frederik 4. (konge 1699-1730) traf igen selv alle beslutninger om stort og småt. Christian 6. (konge 1730-46) var meget religiøs og tilsluttede sig pietismen, som var en protestantisk asketisk bevægelse. Frederik 5. (konge 1746-66) reagerede voldsomt mod sin fromme fader og blev alkoholiker i en ung alder. Hans rådgivere med hofmarskal A.G. Moltke (1710-92) og udenrigsminister J.H.E. Bernstorff (1712-72) i spidsen styrede ham dog sikkert igennem det politiske arbejde. Frederik 5. s søn Christian 7. (1766-1784/1808) bibeholdt sin fars rådgivere. Men i 1770 var det forbi med deres indflydelse. Den nye kongelige rådgiver blev Johann Friedrich Struensee (1737-72), en læge fra Altona, som vist nok havde kunnet se, at kongen var sindssyg. Struensee var fyldt med oplysningstidens mange ideer, især den spirende liberalisme. Han gennemførte en række reformer i oplysningstidens ånd. Efter at have stået i intimt forhold til dronning Caroline Mathilde, benyttede hans modstandere sig af den af ham nyligt indførte ytringsfrihed, og skandaliserede ham. Han blev afsat knap to år senere og efter en tvivlsom rettergang dømt til døden. Den næste vejleder for Christian 7. blev Ove Høegh-Guldberg, som sammen med enkedronning Juliane Marie og hendes søn arveprins Frederik havde detroniseret Struensee. I 1784 gennemførte oppositionen sammen med kronprinsen et statskup, og Høegh-Guldberg gik af. Kronprinsen, den senere kong Frederik 6. (konge 1784/1808-39) gennemførte blandt andet landboreformerne. Dernæst fulgte Christian 8. (konge 1839-48), og hans søn Frederik 7. (konge 1848-63) blev den sidste konge under enevælden. Året 1848 blev et begivenhedsrigt år med overgang fra enevælde til folkestyre. Efter pres fra flere nationale grupper og indtryk fra udviklingen i resten af Europa, oprettedes Martsministeriet⁷ den 22. marts 1848. Dette banede vejen for afskaffelsen af enevælden og indførelsen af Grundlovet i 1849.

⁵ Et stændersamfund er opdelt i stænder. Stænder er flertal af stand. En stand var en samfundsgruppe. Stændersamfundet var opdelt i adel, gejstlighed, borgere og bønder.

⁶ Konge 1766-1784/1808

⁷ Dansk regering 22. marts – 11. november 1848. Martsministeriet organiserede blandt andet valgene til Den Grundlovgivende Rigsforsamling, udarbejdede forslaget til Junigrundloven og udstedte love om pressefrihed, husmænds kår og almindelig værnepligt.

HOLBERGS INDFLYDELSE

Ludvig Holbergs indflydelse på dansk åndsliv kan ikke overvurderes. Hans værk og virke var funderet på en ukuelig tro på fornuften og menneskets iboende rationelle og kritiske sans – med ham kom oplysningen til Danmark.

Holberg levede i en tid, hvor det teologiske verdensbillede var det herskende og han stillede sig på et meget tidligt tidspunkt kritisk over for religionens dominans. Han kritiserede blandt andet skolernes kristendomsundervisning med ordene „Børn maa gøres til Mennesker, førend de bliver Cristne“. Holberg troede på fremskridtet på alle planer; kulturelt, videnskabeligt og samfundsstrukturelt. Samtidig havde han en stor historisk bevidsthed og var yderst velbevandret i den klassiske litteratur, som han dels lænede sig op ad, dels gjorde grin med. Hans komedier især rettede på mange måder en kritik mod den danske andedam, som i Holbergs samtid var præget af uvidenhed, amoral, hovedløse hierarkier og en overklasses ukritiske tilegnelse af franske sæder og skikke.

Holberg lod sig inspirere af de strømninger han mødte i det store udland – ikke mindst i forbindelse med sit toårige ophold i Oxford i England, hvor han stiftede bekendtskab med den herskende engelske kritiske tænkning repræsenteret af John Lockes⁸ erfaringsfilosofi, som baserer sig på, at erkendelsen bygger på sansningen frem for medfødte eller overleverede ideer eller værdi-

sæt. Menneskets forstand er i Lockes tænkning ikke givet på forhånd – ej heller af gud. Således var mennesket i Lockes tænkning frit og dermed ikke underlagt overherredømme, med mindre det var selvvalgt.

Holberg stod absolut ikke kun i kritisk modsætningsforhold til den kultur, han selv var en del af – tværtimod ønskede han at styrke den. Ludvig Holbergs forfattervirksomhed betød tilsynecomsten af en dansksproget litteratur, som blev en stor inspirationskilde for hans samtidige forfatterkolleger såsom Ambrosius Stub, Johan Herman Wessel, Jens Baggesen og Johannes Ewald. Ligeledes var det hans fortjeneste, at Danmark fik et dansksproget teater, som ikke kun rettede sig mod aristokratiet, men skildrede alle samfundets lag.

Ludvig Holbergs forfatterskab er tidløst og rummer stor aktualitet, hvilket forklarer, at han til stadighed kan trække utallige publikummer i teatret, selv i dag, hvor det er mere end 300 år siden han kom til verden i Bergen.

Holberg er blevet kaldt den danske litteraturs fader, og det er ikke helt ved siden af. Hans forfatterskab rækker over flere tusind sider og dækker en mangfoldighed af genrer. Fra komedier over den satiriske rejseroman og epistler til historiske og juridiske værker – alle værker, der i dag kan læses og nydes, om end det er hans komedier, der i størst grad har bibeholdt deres popularitet.

⁸ John Locke (1632-1704). Grundlægger af den engelske empirisme/erfaringsfilosofi.

HOLBERG OG KOMEDIERNE

Holbergs komedieforfatterskab faldt i to perioder: 1722-26 og igen omkring 1750, hvor han begyndte at skrive til det permanente teater (Den Danske Skueplads), der åbnede på Kongens Nytorv i 1748. I alt skrev Holberg 33 komedier. Holberg skrev 26 komedier i perioden 1722-1726. De første femten skrev han på knapt et år, og det er i dem, man finder den største originalitet. En sådan litterær kraftpræstation var kun mulig, fordi Holbergs komedier for en dels vedkommende er skrevet over samme genreskabelon, men det gør dem ikke mindre læseværdige. Danmark var under den pietistiske kong Christian 6. (1730-46) uden teater, hvilket forklarer, at Holberg i en årrække lagde komediegenren på hylden. Tilblivelsen af Holbergs komedier hang nemlig sammen med etableringen af teatret i Lille Grønnegade, som åbnede den 23. september 1722 med opførslen af det første dansksprogede skuespil, nemlig Molières *L'avare*, hvis danske titel blev *Comedie om Gamle Jens Gnier eller Pengepuger*. To dage senere opførtes den første Holbergkomedie *Den Politiske Kandestøber*. På det tidspunkt forelå der så godt som ingen skuespiltekster på dansk. Man havde hidtil kun haft opførsler på fransk, som udelukkende tiltrak det fransktalende hof, og i planlægningen af et repertoire med danske skuespil skulle disse opdyrkes. Her blev Holberg en nøgleperson. I årene 1722-26 skrev han således en række af sine berømte komedier til det nyetablerede teater og allerede inden udgangen af 1722 var fem af komedierne blevet opført under pseudonymet Hans Mikkelsen fra Kalundborg – side om side med danske oversættelser af Molière. I blandt disse komedier var *Den Politiske Kandestøber*, *Jean de France*, *Jeppe på Bjerget* og *Den vægelsindede* – alle komedier, som er blevet opført flittigt på diverse scener lige siden. Teatret i Grønnegade var, i de år det eksisterede, en succes, og hoffet samt det bedre borgerskab strømmede til. Hovedvægten i teatrets repertoire lå i komedierne – de var modsat de franske opførsler alment tilgængelige og blev meget populære.

Holberg ville „gavne og fornøje“, hvilket gør, at hans komedier – ud over at være sjove – også har et positivt moralsk budskab, der på ingen måde er forsøgt skjult. Dette budskab er typisk placeret hos en person, der ikke er synlig i handlingen, fordi han eller hun hverken er part i konflikten eller tager parti, men som kommer frem i slutscenen og formulerer komediens morale med en autoritet, der er ubestridelig. I modsætning til den moderate moralist er komediens hovedperson en antihelt, der lider af ofte tidstypisk mani, som forvrænger hans verdenssyn. Manien er altid skildret overdrevent, og komediens intrige handler om at få pillet antihelten ned fra sin selvbestaltede piedestal. Holberg hylder alt der er moderat og fornuftsbetonet. En del af hans moraler er måske forældede i dag, men de giver et glimrende billede af Holbergs tid og af ham selv.

Hvis man læser et større kvantum af Holbergs komedier, vil man opleve, at en del af personerne går igen i flere af værkerne. Dette giver en følelse af sitcom, hvor man møder de samme personer igen og igen i forskellige komiske situationer, og man opdager også Holbergs spændvidde. Han får berørt et utal af livets aspekter – fra komiske små situationer alle kender, til de helt store spørgsmål om kærlighed, rettigheder og livssyn.

Holberg var inspireret af den antikke komedie, af Molières franske karakterkomedie og af den italienske maskekomedie, oprindeligt inspireret af *commedia dell'arte*⁹. Komedierne er klassicistisk opbyggede med moralske epiloger, der matcher enevældens verdensbillede. Men samtidig brugte Holberg ironien og de gryende oplysningstanker til at tage livtag på satiren og dermed presse nogle nye erkendelser frem i det danske enevældesamfund, som ikke bare var det nye versus det gamle, men viste paradokser og komplekse problemtyper frem i et format, der kunne tåle offentlighed.

⁹ *Commedia dell'arte* er en italiensk teaterform, som især kendetegnes ved brug af improvisation og masker. *Commedia dell'arte* var en af de tidligste former for professionelt teater i nyere tid i Europa og opstod i Norditalien midt i 1500-tallet – sandsynligvis ved at stof fra det lærde, ikke-professionelle teater indgik i forbindelse med masker og folkelig komik.

HOLBERG OG KOMEDIERNE *Fortsat*

Ligesom i den antikke komedie, Molières karakterkomedie og commedia dell'arte er Holbergs komedier hierarkisk opbygget. Hans persongalleri er også stærkt inspireret af førnævnte med en klassisk inddeling i fire kategorier:

De voksne (gamle):

som ofte hedder Jeronimus og Magdelone

De unge:

som tit hedder Leander og Leonora

En gruppe:

der gerne vil være finere end de er: Herman von Bremen (Den Politiske kandestøber), Don Ranudo, Vielgeschrei (Den Stundesløse), Jean de France, Erasmus Montanus m.fl.

Tjenerne:

hvor de vigtigste ofte hedder Henrik og Pernille. De er snusfornuftige, nede på jorden og snedige nok til at løbe om hjørner med deres herskaber

Mens Holberg altså lånte sine figurer, så gav han dem som regel et nyt navn. Flere af navnene ligger der sjove historier bag:

Don Ranudo (Don Ranudo):

er en naragtig person; staves hans navn bagfra får man: O, du nar!

Erasmus Montanus (Erasmus Montanus):

er den latiniserede form af Rasmus Berg (Bjerg)

Jeronimus (flere komedier):

er som type beslægtet med Pantalone i commedia dell'arte. Navnet stammer formentlig fra en oldkirkelig teolog

Leander (flere komedier):

betyder løvemand (Leon-andros), Leander var en helt i den græske mytologi

Leonora (flere komedier):

betyder 'lys' eller 'den lysende'

Lucretia (Den Vægelsinded):

var en dydig kvinde, som, ifølge den romerske mytologi, blev forført

Magdelone (flere komedier):

er beslægtet med Magdalene, som kendes fra Bibelen

Rosiflengius (Det lykkelige skibbrud):

er et navn Holberg selv har fundet på. Det betyder 'den der roser i flæng'

Stygotius (Jacob von Thyboe):

en pedantisk magister, oprindelse ukendt

THOR BJØRN KREBS OM DEN POLITISKE KANDESTØBER

Hvorfor er Holberg stadig aktuel?

Holberg havde et blik på danskerne og den danske mentalitet, som rammer ind i en kerne i vores fælles identitet. Han så en bondskhed, som vi ikke rigtig har rystet af os. En selvgod, dansk snusfornuft. Et selvbillede som vi hele tiden puster lidt større op end vi egentlig kan fylde ud. Det er der en stor komik i, man siger jo, at en komedie skal vise menneskets svagheder – og den komik og det satiriske blik, havde Holberg et skarpt øje for. Han viste danskernes svaghed: At vi tror, vi er noget særligt.

Holberg er jo en national-digter, så at låne hans ord og hans blik er meget brugbart i dag, hvor der i nogle år har kørt en debat om hvad dansk kultur er – og om denne kultur er truet. Man har så forsøgt at holde fast i danskheden ved at lave en national kanon, og test af danskheds-egnethed, og regler for hvor meget dansk mad, vores børn skal spise, og en grænsebom, der markerer at her starter Danmark. Stegt flæsk med persillesovs blev officielt kåret til nationalret – en sag, der var oppe på ministerniveau!

Når man på den måde kommer med en påstand om hvad danskhed er, så kan det være meget sundt at holde et spejl op for os selv, og se på, hvad vi egentlig er for nogle. Hvad det er for nogle symbolske flag, vi hejser, når vi på den måde vil kipe med vores nationale identitet. Det er oplagt at spørge: Hvad er den der danskhed, som vi skal passe på? Er den Kongehuset? Er den frikadeller? Er den Kim Larsen? Er den en bajer? Er det den kristne tro? Og er alle enige i den definition af danskheden? Hvis man tænker lidt over det, så virker nogle af de symboler, der bliver kanoniseret og sat som bundgangspæle for danskheden absurde. Lige så absurd som at argumentere for at ens mor er en sten, fordi hun ikke kan flyve.

Holberg fik rodet sig ind i en debat i Holland, hvor man ville beskytte det hollandske sprog ved at forbyde fremmedord. Han sagde noget i retning af: „at hvis I driver den udvikling for vidt, så vil jeres fædreland miste sine eneste og bedste produkter, som er „Boter en kaes“, (smør og ost), hvilke begge kommer af latinske ord Butyro og Caseo – ja I må også sige farvel til jeres „Tabac“, så I ikke har meget andet tilbage end den tykke, usunde luft, som I lever i“.

Jeg tror ikke Holberg havde kunne holde pennen i ro, hvis han var her i dag.

Hvad kan Den politiske kandestøber sige et moderne publikum?

Kandestøberen og hans Collegium Politicum's ide om at de burde styre butikken handler bl.a. om politikerlede. Holberg viser, hvordan den lede kan føre nogle uheldige tendenser med sig – og det er jo meget aktuelt. Det virker til, at der er en stor udfordring i den politikerlede, som er udbredt over det meste af verden (måske bortset fra Rusland og Nordkorea). Når Trump kan storme frem i USA, uden at have så meget at komme med, så viser det, hvad der kan ske, hvis borgerne på den måde får et stort behov for protest. Det var en lignende tendens, og den form for folkeforførelse, som Holberg så, da han skrev det her stykke. Oprindeligt foregår stykket i Hamborg, som var en republik, og hvor der havde været en håndværkeropstand, som gik ret blodigt for sig. Det gav en reel frygt for at folkestrømninger kan ødelægge lov og orden. Så konsekvenserne af, at en inkompetent kandestøber og hans venner fra kroen kan tage magten, var meget aktuelt.

Jeg fornemmer, at Holberg måske mente, at demokrati ikke nødvendigvis er godt. Når magten tildeles efter mere eller mindre tilfældige folkestrømninger – og meget påvirkelige strømninger – er det meget farligt. Man beder jo heller ikke hele Danmarks befolkning bestemme, hvad strategien skal være i en fodboldlandskamp – det er bedre, at lade fodboldstrategi være op til en træner, der er klog på fodbold. Lige sådan med ledelsen af et land. Jeg tror, Holberg hellere ville have en faderlig, ydmyg, ordentlig, forstandig ledelse af et land.

Men det kræver en stor tillid til politikerne, og en stor integritet fra politikernes side. Og netop dén altafgørende tillid har fået nogle alvorlige knæk. Der har gennem de sidste mange år været en stribe af sager om bilag for hotelophold, en manglende evne til at styre uden om finanskrisen, en uærlighed og lukkethed i spillet omkring deltagelse i krige i udlandet, et lidt omtåget salg af DONG, det lige så tågede magtspil i lærerkonflikten forrige år og noget kretjleri omkring prisen på Nord-søolien. Det gør heller ikke noget godt, at politikere har fået en tendens til at have behov for at træde frem og vise personlig handlekraft. Så gennemfører de egenhændigt en lov i løbet af meget få dage for at vise, at de personligt tager sagen meget alvorligt og helt personligt har styr på sagerne. Men på den måde går man desværre uden om sund fornuft og viser en manglende respekt for den demokratiske proces. Man får hejst et symbolsk flag på bekostning af fornuftige argumenter og gode beslut-

THOR BJØRN KREBS OM DEN POLITISKE KANDESTØBER *Fortsat*

ninger. Og allermost inspirerende for det her stykke er: Den måde de snakker i nyhederne. Jeg synes, det er lidt nedslående at se en nyhedsudsendelse. Politikerne har anlagt en snusfornuftig stemmeføring og en måde at svare på, der ikke er svar. Og journalisterne har givet nyhederne en form, så der er opstået en slags hygge, debat og samtale, som ikke rigtig kommer nogle vegne. Og ser man på Facebook og andre steder, hvor den folkelige røst kommer til orde, så bliver man heller ikke meget klogere.

Det vil sige, at de tre ben i demokratiet: Politikerne, journalisterne og folket er fanget i en dum trekant. Og hvis man så ser på, at journalister former deres udsendelser efter nøje udregnede seermålinger, og politikerne former deres politik efter vælgerens opmærksomhed, så peger pilen ét sted hen: Den havner ude hos os: Den almindelige dansker med stemmeret. Derfor er folkestrømningen lige præcis så enormt afgørende – og farlig og komisk – som Holberg påstod i *Den politiske kandestøber*. For at bryde det, så savner jeg nogle politikere, journalister og vælgere med integritet. Man bliver så glad, når de dukker op og åbner munden. For at nå frem til den integritet, så må man jo se i øjnene, at den nuværende form for politisk debat og deltagelse er håbløs. Det er det spejl, som det her stykke gerne skulle holde op for publikum. At vise, at tonen er blevet til sort snak. Den er lige dele tragisk, komisk og meningsløs.

Hvis man ser nyheder efter at have set det her stykke, skulle man gerne høre dialogen på en anden måde, hvor man pludselig kan se, at det er jo bare teater.

Hvilke paralleller ser du mellem 1700-tallets politiske system og vores moderne? Har det politiske system overhovedet ændret sig?

Holberg havde et blik for tom snak. Og for kloge hoveder. Han udstillede, hvordan nogle vinder en position ved at kunne jonglere med nogle lange, krøllede og avancerede sætninger, men som ikke rigtig siger noget, og som mest viser, at afsenderen prøver at vinde en status, han ikke er klædt på til. Holberg peger på, hvordan nogle klarer sig igennem med flot, tom snak og afslører, at de egentlig ikke har noget på.

Det synes jeg også der er behov for at gøre i dag. Jeg gad virkelig godt se, hvilket stykke Holberg ville skrive, hvis han skulle skrive et stykke om tingenes tilstand i dag.

Er Facebook i dag, hvad kroen var på Holbergs tid?

Man kan måske sige, at Facebook både er den opium, der bedøver os med lidt underholdning, lidt sensation („du vil ikke tro, hvad der så skete!“), en lidt rørende historie („det næste der skete vil få dig til at græde!“), lidt hygge og en talerstol med fri taletid fra bunden af skraldespanden. Hvis man kan sige, at det kræver et vist helikopterblik at udtale sig om noget, så er det blik da helt druknet på Facebook og andre steder på nettet. Hvis jeg klikker mig ind i et bilforum og spørger, om der findes et 3-punkt-sæde til en Seat Alhambra, så skal man ikke bladre langt ned i svarene, før folk er i gang med at svine hinanden til for at være analfabeter og grødbønder og alt muligt andet, der overhovedet ikke har noget med det bagsæde at gøre.

Hvilke overvejelser har du gjort dig, og hvilke greb har du gjort?

Jeg har længe haft lyst til at skrive et stykke om politik. Og at gøre det meget teatralisk. For når jeg følger den politiske debat, så er der nogle udtalelser og noget adfærd, der mere hører hjemme i en komedie end i nyhederne. Hvis man lige slører blikket lidt, så kan det være svært at se forskel på, hvad der sker på den politiske scene og hvad der siges på teatrets. Her har jeg prøvet at blande det hele godt sammen.

Så i stedet for at sige en masse kloge, analyserende ting (og poste dem i min status på Facebook), så tænker jeg, at det bedste våben måske var at skrive en komedie. Og der er det en gave at gå i Holbergs fodspor og klæde sig i hans fåreklæder. Forhåbentlig vil folk opleve en flydende grænse mellem hvad Holberg har skrevet for 300 år siden, hvad Anders Fogh Rasmussen sagde for 10 år siden, og hvad jeg har digtet til i dag.

OPLEVELSE, ANALYSE OG DISKUSSION

DET FØRSTE INDTRYK OG FORVENTNINGER

- Hvad er dit første indtryk?
- Hvad havde du forventet?
- Hvad var det bedste øjeblik? Hvorfor?
- Hvad var det værste øjeblik? Hvorfor?
- Hvilke scener kunne du bedst lide? Hvorfor?
- Er der nogle situationer/billeder du stadig kan se meget klart?

FORESTILLINGENS TEMA

- Handling: Hvad handler forestillingen om?
- Plot: Hvad er hovedkonflikten/problemstillingen i forestillingen? Bliver den løst? Er der en morale?
- Tematikker: Hvilke temaer bliver belyst i forestillingen?

DEN POLITISKE KANDESTØBER

- Hvad betyder titlen? Hvad betyder den for din oplevelse af forestillingen?
- Kendte I nogen af skuespillerne fra forestillingen? Havde du oplevet det anderledes hvis du ikke kendte dem?

MUSIK OG LYD

- I forestillingen bruges både musik og lyd. Prøv at beskrive musikken og nogle af lydbillederne.
- Sange. Musik og lyd bruges på forskellige måder og med forskellige funktioner i de enkelte scener. Prøv at beskrive nogle af disse funktioner og deres betydning for, hvordan scenerne opleves.
- Synes du lyden og musikken bliver brugt på en god måde? Hvorfor/hvorfor ikke?

SCENOGRAFI OG KOSTUMER

- Hvordan er scenen indrettet? Farver, materialer, genstande og kostumer.
- Hvorfor tror du, at den er indrettet på denne måde?
- Hvad vil scenografen gerne vise, understrege osv.?
- Synes du det lykkes? Hvorfor/hvorfor ikke?

LYS

- Hvordan ser lyset ud?
- Hvordan bruges lyset?
- Hvilke forskellige stemninger er lyset med til at skabe?
- Synes du det lykkes?

ER DU BLEVET KLOGERE?

- Fik forestillingen dig til at tænke over noget, du ikke har tænkt over før? Hvad?
- Er der noget du vil lægge mærke til i fremtiden?